

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-047-6-29>

ФЛОРИСТИЧНИЙ СКЛАД НЕАБОРИГЕННОЇ ФРАКЦІЇ ЕКОСИСТЕМ З РІЗНИМ РІВНЕМ АНТРОПОГЕННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Яременко Г. В.

*здобувач третього освітньо-наукового рівня
(доктор філософії) кафедри екології та біотехнології
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва*

Шмирюк О. В.

*здобувач третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
кафедри екології та біотехнології
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва
м. Харків, Україна*

Збереження різноманіття живих організмів Землі на всіх рівнях організації живого і в усіх просторово-обмежених середовищах існування є глобальною екологічною проблемою сучасності [1].

Природний процес міграції рослин наразі зазнає значного антропогенного впливу, що призводить до його порушення та створення коридорів для проникнення чужорідних (неаборигенних) видів на нові території. Це явище може мати негативні наслідки, адже неаборигенний вид може стати інвазійним і нанести шкоду місцевим біогеоценозам та екосистемам [2, с. 7–15].

Адвентивні види досить пластичні – широкі межі екологічної валентності дають змогу їм виживати в різноманітних умовах навколишнього середовища, здатні адаптуватись до різних місць зростання, конкурентоспроможні в боротьбі за існування, та мають високу репродуктивну здатність для утворення значної кількості нащадків. Всі ці особливості дають змогу неаборигенним видам з легкістю займати екосистеми, витісняючи місцеві види з характерних для них екоотопів [3, с. 25].

Рання ідентифікація і запобігання впливу неаборигенних видів на біосистеми є одним з головних напрямів Стратегії Європейської економічної спільноти щодо збереження біорізноманіття.

Згідно з результатами недавніх досліджень вчених, в Україні налічується 830 видів рослин, які вважаються чужорідними для країни. Серед них близько 85 адвентивних видів рослин з високим інвазійним

потенціалом. Зокрема, близько 20 видів таких рослин можуть спричинити негативні явища в лісах України, поширення ще 20 інвазійних чужорідних видів рослин загрожує погіршенням стану водних та прибережних екосистем. Загалом, більше 80 видів рослин спричиняють збитки сільському і лісовому господарствам або ж є шкідливими для здоров'я людини [4, с. 3].

Прилегли до охоронних територій ландшафти здебільшого характеризуються високим ступенем господарського використання, але завдяки просторовій ізоляції екосистеми природно-заповідного фонду здатні протистояти дії антропогенного фактору та проникненню чужорідних організмів на їх території.

Національний природний парк – одна з найвищих категорій природоохоронних територій. Це територія, що знаходиться у державній власності та на якій обмежена господарська діяльність задля збереження природного середовища. Ідея створення національних парків полягає в переході на такий тип природокористування, який найменшим чином шкодитиме природі. Однією з цілей створення національних парків є відпочинок, тому тут дозволено відвідування туристів та перебування на своїй території за певними умовами [5].

За способом занесення на території національного парку «Святі Гори» серед адвентивних і культигенного видів розрізняють аколотофіти (випадково занесені в результаті антропогенної зміни рослинного покриву), ергазіофіти (рослини, здичавілі і дичавіє з культури) і ксенофіти (ненавмисно занесені в результаті господарської діяльності людини.) Найбільш поширені аколотофіти – 92 види (59,0%). Аколотофіти володіють більш високим ступенем натуралізації, їх поширення в природних середовищах існування відбувається повільніше, але суцільним фронтом. Ергазіофіти і ксенофіти менш поширені в (43 види, 27,5% і 21 вид, 13,5% відповідно) [6].

В НПП «Святі Гори» найбільш поширені такі інвазійні види, як гринделія розчепірена (*Grindelia squarrosa*) – дворічна трав'яниста рослина родини айстрових, росте повсюди як бур'ян, найчастіше уздовж доріг на сухих місцях, дівочій виноград прикріплений (*Parthenocissus vitacea*) – деревна ліана роду Дівочий виноград, сімейства Виноградові, батьківщиною якої є Північна Америка.

Сільське господарство – одна з провідних галузей економіки України. Наразі розораність земель в Україні є найбільшою у світі та складає 56% території держави. Повідомляється, що найбільше розорані землі в Україні – у Херсонській області (90,3%), Черкаській,

Кіровоградській, Вінницькій, Запорізькій, Дніпропетровській та Миколаївській областях (85–87%) [7].

На території агрофітоценозів та необроблюваних сільськогосподарських угідь Степу України найбільш небезпечними неборигенними інвазійними видами рослин є амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*), гірчак рожевий (повзучий) (*Acroptilon repens.*) та 15 видів повитиць (*Cuscuta sp.sp.*), з яких найвідомішими та поширенішими є повитиця польова (*Cuscuta campestris*) і Лемана (*C. Lehmanniana*).

Останні роки амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*) поширилася практично по всій території України. Цей вид добре поширюється у посівах просапних культур, значно засмічує посіви та здатен приводити до втрати врожаю у 40% при наявності 3-5 рослин на 1 кв.м.

Корені гірчака повзучого (*Acroptilon repens.*) здатні виділяти похідні фенолу, які гальмують ріст і розвиток культурних рослин, у кількості 20-25 стебел на 1 кв.м. урожайність культур знижувалася на 40-60% Також цей вид знижує продуктивність пасовищ та кормових угідь, погіршує якість зібраного врожаю.

Повитиця польова (*Cuscuta campestris*) – паразитичний вид, що здатен уражати рослини різних класів та родин. Уражені рослини спочатку відстають у рості, а потім жовтіють і гинуть. Пошкоджуючи покривні тканини рослин, повитиці сприяють ураженню рослин низкою шкідників і хвороб. Крім того, вони самі здатні переносити дуже багато рослинних вірусів, зокрема мозаїки цукрових буряків, томатів, зернових, гречки. Їхня шкода проявляється також на ягідних і плодкових культурах, які не плодоносять, частково або повністю висихають [3. с. 16–19].

Отже, за рахунок чужорідних видів рослин відбувається забруднення рослинних угруповань та поступова деградація природних та антропогенно-трансформованих екосистем. Систематичний моніторинг земель різного рівня господарського використання є пріоритетним заходом інвентаризації чужорідних видів на території місцевих екосистем.

Література:

1. Конвенция о биологическом разнообразии. ООН, 1992. 32 с. URL: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-ru.pdf> (дата звернення: 10.02.2021).

2. Бурда Р.І., Пашкевич Н.А. , Бойко Г.В., Фіцайло Т.В. Чужорідні види охоронних флор Лісостепу України: монографія / за ред. О.І. Калашникової. Київ: Наук. думка, 2015. 117 с.

3. Сикало О.О. Чернега Т.О. Карантинні бур'яни: навч. посібник. Київ: НУБіП, 2015. 125 с.

4. Національна стратегія щодо поводження з видами-вселенцями інвазійними чужорідними видами флори і фауни в Україні на період до 2030 року // База даних Мін. захисту довкілля та природних ресурсів України від 02.05.2019 р. URL: <https://mepr.gov.ua/news/33369.html> (дата звернення: 15.02.2021).

5. Що таке національний природний парк URL: <http://www.gomilsha.org.ua/jupgrade/propark/shho-take-nacjonalnij-prigrodnij-park> (дата звернення: 24.02.2021).

6. Шпилевая Н.В. Фракционный состав флоры национального природного парка «Святые Горы» *Промышленная ботаника*. 2001. Вып.1. С. 53–54.

7. Україна не використовує свого потенціалу земельних ресурсів // Новини НААН. URL: <http://naas.gov.ua/newsall/newsnaan/4411/> (дата звернення: 03.03.2021).